

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПИСЬМІ У ВИЩИХ МОВНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Досліджується зміст та структура процесу формування стратегічної компетенції у письмі.

Згідно Проекту програми з англійської мови для вищих мовних закладів освіти [1:76], у студентів, починаючи з III курсу, доцільно формувати стратегічну компетенцію у письмі. Ця вимога до організації вузівського навчання є новою, порівняно з попередніми аналогічними нормативними документами. Власне, поняття стратегічної компетенції є новим в українській та зарубіжній методиці. Воно розглядається методистами через призму таких семантично споріднених понять як: стратегії навчання, автономія суб'єктів навчання, індивідуально-раціональний стиль діяльності та соціально-когнітивні стилі навчання. Всі ці поняття характеризують нині актуальну методичну тенденцію до гуманізації навчального процесу, що передбачає організацію навчання навколо його суб'єкта (student-centered approach to teaching, student's autonomy) з урахуванням індивідуальних психологічних відмінностей останнього, важливих для навчального процесу (individual differences, learning styles)

Якими ж є функції стратегічної компетенції? Формування у суб'єктів навчання стратегічної компетенції (СК) є передумовою організації навчального процесу за принципом автономії студентів (autonomous learning, student's autonomy, self-regulated learning) [2]. Остання означає, що студенти вільно володіють комплексом (комплексами) когнітивних, метакогнітивних та мотивуючих стратегій (cognitive, metacognitive and motivational strategies), обираючи та поєднуючи які, вони здатні ефективно організовувати своє навчання [3:160]. Серед них слід виділити такі когнітивні стратегії, як передбачення, візуалізація та підведення підсумків (predicting, visualization, summarizing). Розуміючи де, коли і як використовувати ці стратегії, студенти поєднують їх з такими метакогнітивними, як планування, контроль та оцінка (planning, monitoring and evaluating). Нарешті, суб'єкти автономного навчання вирізняються вмотивованістю, яка ґрунтується на впевненості в ефективності засвоєних когнітивних та метакогнітивних стратегій [3:160]. Відповідно, функцією СК у письмі є розвиток у студентів здатності до автономного навчання засобами писемного мовлення. Свідченням цьому є таке загальноприйняте визначення СК: стратегічна компетенція – це уміння самостійно здобувати та використовувати знання, оцінювати їх, планувати навчальний процес і засвоєння знань.

У зарубіжній методиці поняття СК іноді розглядається як "допоміжне", додаткове до інших компетенцій комплексне уміння долати труднощі, що виникають у процесі навчання та спілкування. СК є, фактично, запорукою успішного самостійного виконання студентом будь-якого навчального завдання з їх певного кола, навіть якщо воно дещо складніше за посильний рівень [4]. Такі проблеми виникають в тій чи іншій сфері у будь-якого суб'єкта навчання ІМ на відрізок від абсолютно нульового рівня розвитку комунікативної компетенції (ideal zero competence) до комунікативного рівня носія мови (ideal native competence). А тому очевидно, що залежно від рівня суб'єкта навчання та виду мовленнєвої діяльності відрізнятиметься і зміст СК (вона складатиметься з інших стратегій, тактик та прийомів). При формуванні СК у письмі у студентів III курсу "працюють" обидві її функції, проте їх роль нерівноцінна.

Другий тип труднощів – "організаційні", які студенти відзначили як суттєві, характеризували виключно своє невміння ефективно організувати свою навчальну мовленнєву діяльність чи здійснювати її окремі етапи. Серед мовленнєвих дій, поданих у анкеті на вибір, які можуть бути для студентів гіпотетично проблемними, найчастіше відзначались такі: процес генерування ідей твору, формування основної ідеї, планування роботи над твором, раціональна робота з додатковими джерелами інформації і таке ін. Уміння ефективно виконувати повний комплекс дій, що сприяють організації та реалізації писемномовленнєвого процесу, зумовлюють успішність дій і незалежність студента у формуванні і реалізації ним писемномовленнєвих завдань. Це в свою чергу реалізує другу – основну функцію СК – розвиток у студентів здатності до автономного, самокерованого навчання та мовленнєвої діяльності. Таким чином, основним завданням формування СК у письмі є розвиток у студентів комплексу вмінь, необхідних для ефективного й раціонального планування, здійснення та оцінки результатів своєї писемномовленнєвої діяльності.

За яким принципом слід формувати СК у письмі? Такими, зокрема, є принцип послідовності навчання від оволодіння студентами нормативно-раціональними стратегіями до вироблення ними індивідуально-раціонального стилю писемномовленнєвої діяльності. Тобто, спочатку мають бути засвоєними студентом нормативно-раціональна стратегія чи прийом "від рецепції до продукції", потім оцінені ним як індивідуально ефективні чи неефективні і, нарешті, трансформовані, відкинуті чи залишені. Згідно концепції О.Г. Таревої, нормативно-раціональні стратегії – це методи здійснення комунікації, які фіксують соціальний досвід у сукупному образі – ідеалі здійснення раціональних дій та операцій у певній послідовності [5]. Тому при відборі стратегій і прийомів, які підлягають засвоєнню студентами, викладач має бути впевнений у їх практичній ефективності [6 : 7].

Останні відносяться до тих індивідуальних відмінностей, що впливають на його процес. З одного боку, вони є вираженням особистості людини, і тому практично не підлягають змінам в процесі педагогічного впливу. З іншого, саме вони і є передумовою формування у людини індивідуально-раціонального стилю навчальної

діяльності, а тому й мають враховуватись. Ми схилиємось до думки Л. Маріані щодо напряму процесу формування у суб'єкта навчання індивідуально-раціонального стилю навчальної діяльності [6] і узагальнюємо це у схемі 1.

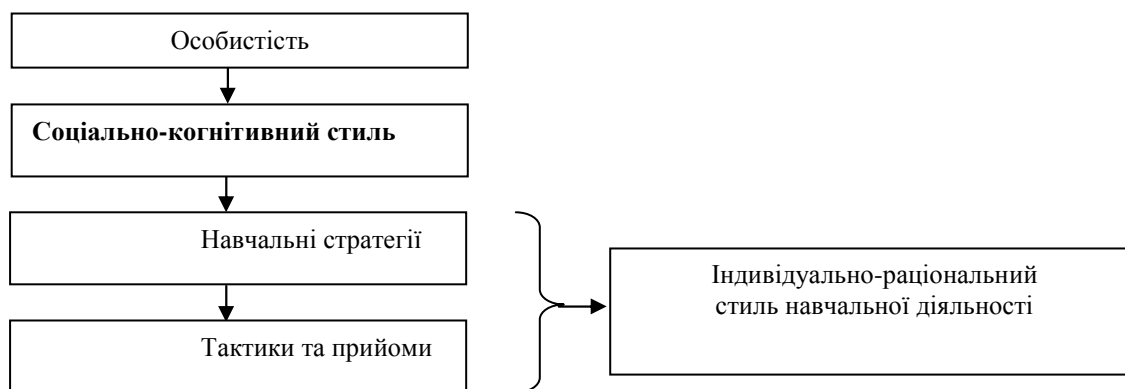

Схема 1. Формування індивідуально-раціонального стилю навчальної діяльності

Виявлення соціально-когнітивного стилю у студентів може сприяти ефективнішому підбору викладачем стратегій та прийомів до нормативно-раціональної програми дій. О.Г. Тарева визначає індивідуально-раціональний стиль навчальної діяльності як "системне утворення особливих способів діяльності, зумовлених індивідуальними відмінностями особистості, які позитивно впливають як на прийоми виконання, так і на результати діяльнісної активності суб'єкта" [5:75]. Отже, цілеспрямоване формування у суб'єктів навчання індивідуально-раціонального стилю письма зумовлене оволодінням ними комплексом особистісно ефективних стратегій та прийомів, необхідних та достатніх для здійснення писемномовленнєвої діяльності у будь-якій мовленнєвій ситуації.

Формування у студентів індивідуально-раціонального стилю писемного мовлення може бути як результатом цілеспрямованого навчання, так і практичної мовленнєвої діяльності.

В чому ж суть нормативно-раціональної програми формування СК у письмі? Згідно з основною функцією СК нагальним є завдання навчити студентів раціонально та ефективно здійснювати кожен етап та крок писемномовленнєвої діяльності. Тому в основу структури навчання має лягти поетапна психологічна структура писемномовленнєвого процесу.

Психології відомо п'ять основних етапів здійснення писемномовленнєвої діяльності [8-18]. Серед них: 1) поштовх до мовлення; 2) загальний смисловий образ; 3) внутрішня просторова схема; 4) зовнішня реалізація у часі; та 5) зворотня аферентація. Вказані етапи у своїй послідовності є структурною моделлю писемномовленнєвого процесу, що не відображає функціональності мовлення. Функціональну сторону мовлення відображають психологічні механізми, які реалізують мовленнєвий процес. До них відносяться: 1) мотивація; 2) прогнозування та антиципації; 3) аналіз та синтез змісту; 4) формування та формулювання думки; 5) корекції.

При виробленні нормативно-раціональної програми мовленнєвого процесу ми намагались враховувати як структурні особливості письма, так і функціональну характеристику кожного його етапу. Отже, в основу розробки нашої нормативно-раціональної стратегії лягла структурно-функціональна модель мовленнєвого процесу.

Аналіз психологічної літератури показує, що змістом першого домовленнєвого компоненту письма є: 1) визначення мовцем предмета; 2) визначення мети; 3) орієнтування на комунікативно-мовленнєві форми (КМФ) та 4) орієнтування на адресата писемної комунікації [9-11]. Методичною інтерпретацією цього є виділення в межах першого етапу трьох навчальних кроків: 1) визначення предмета, 2) мети мовлення; та 3) його адресата.

Другий етап мовленнєвого процесу характеризується паралельним плануванням змісту тексту (задуму) у вигляді абстрактно-логічної схеми зв'язків змісту та програмування роботи над ним [12-16]. Цей етап має складатися з двох відповідних кроків: 1) планування змісту тексту; та 2) програмування дій, необхідних для виконання цього плану.

Психологічним змістом третього етапу писемномовленнєвої діяльності є: 1) перекодування внутрішньої схеми висловлювання на код об'єктивної мови; 2) підбір слів з урахуванням їх предикативного зв'язку за схемою "опорне слово – предикуючий елемент", за рахунок чого схема розвивається та поширюється; 3) розподіл семантичних характеристик між елементами створених єдностей (словами); 4) розташування слів у лінійній послідовності згідно з правилами конкретної мови та 5) прогнозування синтаксичних конструкцій, їх порівняння з програмою висловлювання та внесення коректив [13-14]. Методичною інтерпретацією цього етапу мовленнєвої діяльності є генерування змісту майбутнього твору від окремих слів до складних синтаксичних конструкцій, що реалізується засобами впровадження у процес формування СК двох відповідних навчальних кроків: 1) генерування слів і словосполучень та 2) відбір, опрацювання одержаних ідей і створення складних синтаксичних єдностей.

Четвертий компонент писемномовленнєвої діяльності характеризується роботою над формуванням та формулюванням писемного висловлювання. Цей етап письма складається з таких кроків: 1) розподіл напрацьованого матеріалу між структурними складовими тексту (вступом, основною та заключною частинами); 2) форму-

вання абзаців; 3) надання твору логічної зв'язності відповідно до інваріантного внутрішнього логічного змісту обраної студентом КМФ; 4) визначення основної ідеї; 5) надання тексту синтаксичної, граматичної та лексичної єдності згідно зі специфікою обраної КМФ.

Останній (п'ятий) компонент мовленнєвого процесу передбачає співставлення нового тексту з образом поставленої мети і внесення до нього змін та коректив. Ця структура містить два кроки: 1) корекцію змісту твору; та 2) корекцію його форми.

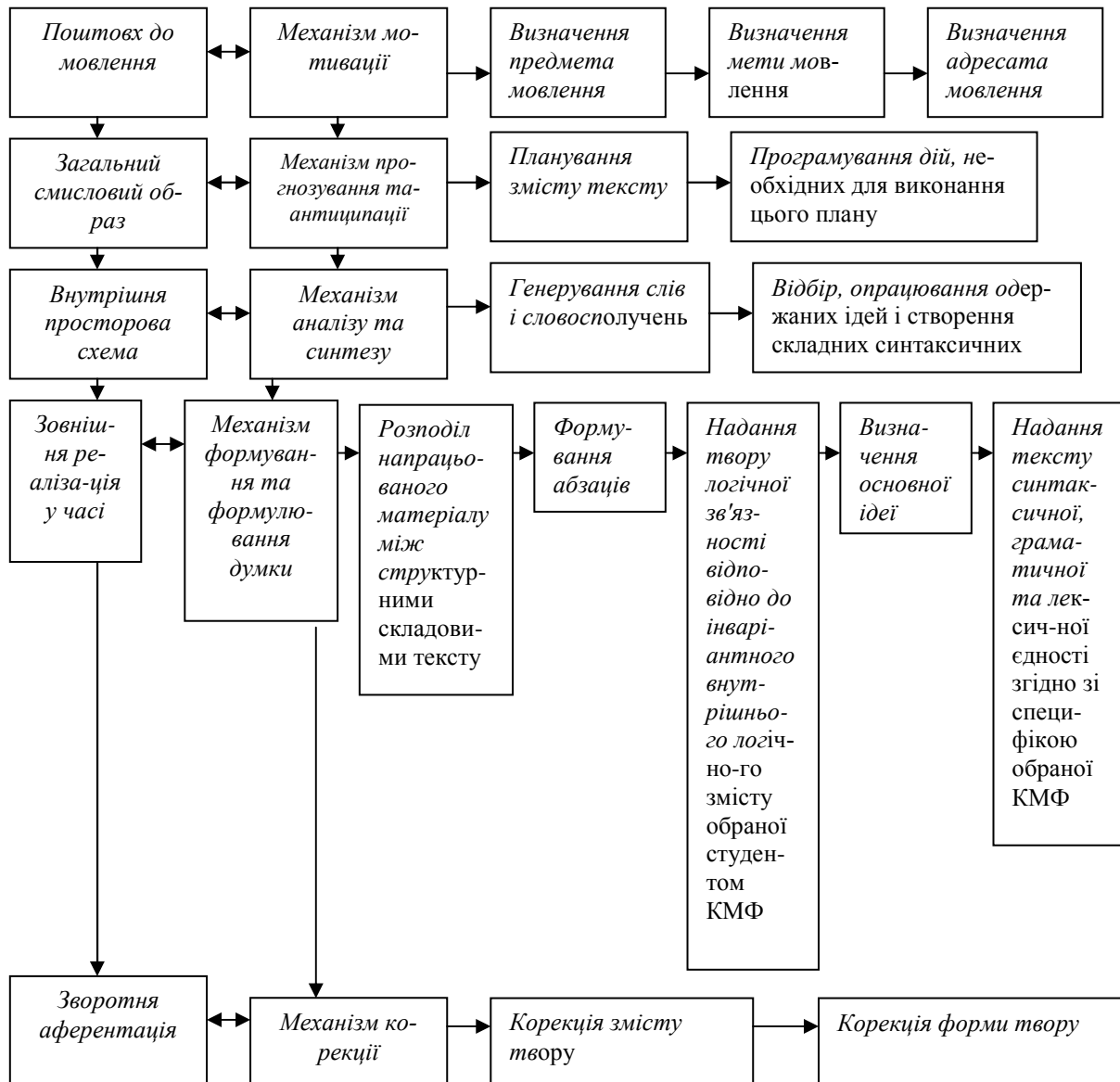
Отже, структурно-функціональна модель організації процесу формування СК у письмі має такий вигляд (див. Схему 2. додатку 1).

Творче освоєння цієї схеми дасть можливість викладачам та студентам домогтися належних успіхів в оволодінні письмом.

1. Програма з англійської мови для університетів/ інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект/ Колектив авт.: С.Ю.Ніколаєва, М.І.Соловей (керівники), Ю.В.Головач; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. –К., 2001. – 245 с.
2. Borkovsky J.G., Carr M., Rellinger E.A., Presley M. Self-regulated strategy use: Interdependence of metacognition, attributions, and self-esteem. // Dimensions of thinking: Review of research / B.F.Jones (Ed.) / Hillsdale, NJ: Erlbaum & Associates, 1990. – P. 53-92.
3. Chamot A.U., Barnhardt S., El-Dinary P.B., Robbins J. The Learning Strategies Handbook. White Plains: Addison Wesley Longman, Inc., 1999. – 249 p.
4. Mariani L. Developing strategic competence: towards autonomy in oral interaction // Perspectives, a Journal of TESOL-Italy - Volume XX, Number 1, June 1994.
5. Тарева Е.Г. Технология формирования у студентов рационального стиля учебной деятельности // Инновации в образовании. – 2001. – 245 с.
6. Mariani L. Investigating learning styles // Perspectives, a Journal of TESOL-Italy - Vol. XXI, No. 2/Vol. XXII, No. 1, Spring 1996.
7. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. – М.: Педагогика, 1986. – 256 с.
8. Зимняя И.А. Речевой механизм в системе порождения речи (применительно к задачам обучения иностранному языку) // Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком / Под ред. А.А. Леонтьева и Т.В. Рябовой. Изд-во Моск. ун-та. - М., 1969. - С. 21-56.
9. Леонтьев А.А. Психология общения. – Тарту: Тарт. ин-т, 1974. – 219 с.
10. Шуверова Т.Д. Коммуникативные установки и языковые средства их реализации в тексте литературной пародии (на мат. англояз. стихотворной пародии): Автореф. дисс. канд. филол. н. 10.02.04. ЛГУ. - Л.: 1990. - 18 с.
11. Выготский Л.С. Мышление и речь. - М. – Л., 1934. – 318 с.
12. Ломов Б.Ф. Человек и автоматы. – М.: Педагогика, 1984. – 90с.
13. Зимняя И.А. Взаимодействие видов речевой деятельности как психологическая основа взаимосвязанного обучения в преподавании неродного языка // Взаимосвязанное обучение видам речевой деятельности в практике преподавания русского языка как иностранного: Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-т. иностр. яз. им. М.Тореза. – М., 1989. – С. 12-17.
14. Основные направления в методике преподавания иностранного языка в XIX-XX вв. - М.: Педагогика, 1972. – 149 с.
15. Леонтьев А.А., Рябова Т.В. Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком / Под ред. А.А.Леонтьева и Т.В.Рябовой. – Изд-во Моск. ун-та. – М., 1969. - 233 с.
16. Бернштейн Н.А. Очерки физиологии движений и физиологии активности. М.: Медицина, 1968. – 349 с.
17. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. - М., 1969. -144 с.
18. Жинкин Н.И. Развитие письменной речи учащихся III-VII классов // Известия Академии пед. Наук РСФСР, 1956. – Вып. 78. – С. 141-250.

Структурно-функціональна модель організації навчального процесу при формуванні стратегічної компетенції у письмі.

Матеріал надійшов до редакції 22.09.03 р.

Щерба Н.С. Структурно-функціональная модель организации учебного процесса при формировании стратегической компетенции в письме в высших языковых учебных заведениях.

В статье исследуется содержание и структура процесса формирования стратегической компетенции в письме.

Shcherba N.S. Structural-functional model of forming written strategic competence at higher educational language-learning institutions

The article discovers in the content and structure of the process of forming strategic competence in the written language.